

Klaas Spronk

Obadja onder de profeten

Als vierde van de twaalf ('kleine') profeten valt Obadja in het niet bij zijn omgeving, zowel naar omvang als naar inhoud. De voorafgaande profeet, Amos, maakt indruk met zijn fraai vormgegeven kritiek op alles wat riekt naar machtsmisbruik en schijnheiligheid. De op Obadja volgende vertelling over Jona vermaakt de lezer met een prachtig verhaal en een boodschap die veel te denken geeft over bekering en over de vraag wie zich nu eigenlijk moet bekeren. In slechts eenentwintig verzen komt Obadja niet verder dan een weinig verheffende en voorspelbare afrekening met de aartsvijand Edom. Daarmee kom je niet hoog op de ranglijst van populaire bijbelteksten. Op een indrukwekkend curriculum vitae kan de profeet ook al niet bogen. We weten niets van de mens achter deze woorden.

Er wordt volop gespeculeerd over de vraag wie er schuilgegaan zou kunnen zijn achter de naam Obadja en de vraag bij precies welke gelegenheid hij zijn woorden sprak. Daar doen we in dit artikel niet aan mee. We zullen ons hier concentreren op de plaats die de profetie van Obadja inneemt te midden van de andere profetieën. Eerst zal een overzicht worden gegeven van de structuur van de tekst, en daarna zullen de verbanden met de omliggende teksten worden bestudeerd. Hopelijk zal dan duidelijk worden waarom Obadja zijn plaats heeft gekregen binnen de canon en waarom hij die plaats ook verdient.

Structuur en stijl

De naam van de profeet verwijst naar de God in wiens naam hij spreekt. Obadja betekent 'knecht van JHWH'. De naam JHWH wordt genoemd aan het begin en aan het slot. Dat zal niet voor niets zijn, want ook de andere drie vermeldingen (in de verzen

4, 8 en 15) staan op plaatsen aan het begin of eind van een bepaalde eenheid. Zo staat de godsnaam niet alleen voor de inhoud, maar functioneert hij ook als markeringspunt voor de vorm waarin de boodschap gegoten is.

Men kan de tekst indelen in vijf stukken. Het grootste deel (meer dan honderd woorden) staat in het midden (verzen 8-15) en wordt ingeleid en afgesloten met een verwijzing naar JHWH. Het kernwoord is het alleen in dit deel – en dan ook nog precies twaalfmaal – genoemde 'dag'. Het begint en eindigt met de dag waarop JHWH ingrijpt in reactie op de dag van het vermaak van Edom over het leed van Jeruzalem.

Dit middendeel wordt voorafgegaan en gevolgd door twee keer twee delen, die alle vier ruim veertig woorden lang zijn. Het eerste deel (verzen 1-4) wordt net als het middendeel ingeleid en afgesloten met de godsnaam. Het heeft zijn tegenhanger in het vijfde en laatste deel (verzen 19-21), dat ook eindigt met de godsnaam. In het eerste deel gaat het met Edom naar beneden, in het laatste deel met de Israëlieten, in het bijzonder met 'de bevrijders' in vers 21, omhoog. Het tweede deel (verzen 5-7) en het vierde deel (verzen 16-18) corresponderen in hun beeldende beschrijving (via allerlei vormen van beeldspraak) van de vernietiging van het nu als Esau aangeduide Edom. Zo ontdekken we een mooie samenhang van vorm en inhoud in een evenwichtige concentrische structuur (zie het schema op de volgende bladzijde).

*De naam JHWH wordt genoemd
aan het begin en aan het slot.
Dat zal niet voor niets zijn*

In de verzen 16-18 wordt het volk van God aangesproken. Het wordt 'huis van Jakob' genoemd, als tegenhanger van Edom als 'huis van Esau'. Van Edom zal niets en niemand overblijven, zo staat aan begin en eind van dit deel. 'Zij zullen zijn alsof zij er nooit waren', staat aan het slot van vers 16. Aan het

1-4	de boodschap van JHWH: Edom zal afgaan
5-7	Esau zal geheel te gronde worden gericht
8-15	de dag van JHWH tegenover Edoms dag van leedvermaak
16-18	Esau gaat te gronde, maar er is herstel voor Jakob
19-21	Israël staat weer op, met JHWH als koning

slot van vers 18 wordt dat met bijna dezelfde woorden nog eens toegelicht: 'Niet zal er ontkoming zijn.' Tussen deze twee uiterst negatieve voorspellingen staat dan het voor Gods volk juist zo hoopvolle bericht dat 'op de berg Sion redding is' (vers 17). De berg Sion torent zo uit boven 'de berg van Esau', die aan begin en eind van het vijfde en laatste deel (verzen 19-21) wordt genoemd.

Kenmerkend voor de stijl van de profeet is de herhaling. Het al genoemde twaalf keer herhaalde woord 'dag' is acht keer gekoppeld aan een verbod: '(en) niet zul je ...' in de verzen 12-14. Daarmid- denin (vers 13) is drie keer sprake van 'de dag van zijn/hun ongeluk'. Lees je het in het Hebreeuws, dan associeer je het woord voor ongeluk ('ed) als vanzelf met Edom, zeker wanneer de eerste keer sprake is van 'hun ongeluk': 'edam. Zeven keer klinkt de naam Esau. Opvallend is ook het klankspel. De tekst vraagt er als het ware om hardop gelezen te worden. De eerste twee versregels van het gods- woord beginnen met twee woorden van dezelfde stam: *shemoe'ah shama'noe* ('een boodschap hebben wij gehoord'); *qamoe wenaqoemah* ('kom, laten we opstaan'). De dichter lijkt een voorkeur voor de sh-klank te hebben. Men ziet dat al aan het begin, en verder vooral in de slotverzen 15b (vijf keer), 16 (vijf keer) en 19 (acht keer).

Obadja en Jeremia

Ook bij andere profeten vinden we onheilsprofe- tieën gericht tot Edom. Eén daarvan lijkt heel veel op die van Obadja. Dat is de tekst die te vinden is

in het boek Jeremia, in het gedeelte waar de profeet zich tot de buurvölker van Juda richt. Daarbij komt ook Edom aan bod:

Zo zegt JHWH der heerscharen:

Is er geen wijsheid meer in Teman,
is aan de verstandigen raad ontglipt,
is hun wijsheid verdwenen?

Vlucht, keert om, schuilt diep weg, inwoners van
Dedan,

want Esaus verderf heb Ik over hem gebracht,
de tijd dat Ik aan hem bezoeking doe.

Als wijnlezers tot u gekomen waren,
zouden zij geen nalezing overgelaten hebben;
of dieven in de nacht,
zij zouden schade gedaan hebben, zoveel hun
genoeg was,

maar Ik schil Esau af en leg zijn schuilhoeken bloot;
wil hij zich verbergen, hij kan het niet;
verdelgd wordt zijn zaad en zijn nakomelingschap
en van zijn naburen helpt niet een.

Jeremia 49,7-10 - NBG 1951

Dat doet sterk denken aan de manier waarop door Obadja gesproken wordt over het komende gericht over Edom. In vers 8 wordt net als bij Jeremia ge- vraagd naar de wijsheid van Edom, en in het vol- gende vers klinkt ook de naam van Teman, de klein- zoon van Esau (zie Genesis 36,9-11). Heel opval- lend is het beeld van de wijnlezers en de dieven. In omgekeerde volgorde wordt het ook gebruikt in Obadja 5.

De grootste overeenkomsten zijn te vinden in de verzen 14-16:

Melozzo da Forlì (1438-1494), *De profeet Obadja (detail)*, Loreto, San Demeure

Een tijding heb ik van JHWH gehoord
 en een bode is onder de volken gezonden:
 Verzamelt u, rukt ertegen op en maakt u op tot
 de strijd!
 Want zie, klein maak Ik u onder de volken, ver-
 acht onder de mensen.
 De schrik voor u heeft u misleid, de overmoed
 van uw hart.

Gij, die in rotskloven woont,
 u vastklemt aan de hoogte
 der heuvelen,
 al maakt gij uw nest zo hoog
 als de gier,
 Ik zal u vandaar neerhalen,
 luidt het woord van JHWH.
Jeremia 49,14-16

Obadja begint zijn profetie tegen Edom met vrijwel dezelfde woorden (verzen 1-4). Het is niet met zekerheid te zeggen of Obadja hier Jeremia citeert of andersom. Een mogelijkheid is ook nog dat zij beiden uit een andere, ons niet bekende bron citeren. Sommige onderdelen van de profetie van Jeremia ontbreken bij Obadja. Belangrijk voor een goed begrip van Obadja is vooral ook wat hij toevoegt. Dat is in het bijzonder het deel dat er volgens de hierboven gegeven analyse van de structuur uit springt, over de dag van JHWH als oordeel over de dag van Edoms leedvermaak (verzen 8-15). Wat ook opvalt, is dat anders dan bij Jeremia de tegenstelling tussen Edom/Esau en Jakob wordt benadrukt. Tegen deze achtergrond zou men dus de profetie van Obadja kunnen opvatten als een uitwerking van een bestaande onheilsprofetie, waarbij juist ook het positieve element opvalt. Het gaat niet alleen om de

neergang van Edom, maar ook om het herstel van Israël.

Obadja als een van de twaalf profeten

De laatste jaren is er veel aandacht voor de vraag naar de samenhang binnen het boek van de twaalf profeten. Doorgaans behandelt men elk van die

twalf boeken op zichzelf, maar er zijn ook steeds meer aanwijzingen dat de boeken niet zomaar in deze volgorde zijn gezet en dat ze via één of meer redactionele bewerkingen ook met elkaar verbonden zijn. Het blijkt in ieder geval de moeite te lonen op bepaalde thematische lijnen te letten. Wat het laatste betreft, is het aardig te kijken naar het bij Obadja zo belangrijke thema van de dag van JHWH. Obadja sluit hier aan op wat we daarover bij Joël lezen. In die profetie, die binnen de twalf profeten twee plaatsen vóór Obadja staat, staat het thema van de dag van JHWH centraal. Ook bij Joël is er in dit verband een speciale plaats ingeruimd voor Sion. Obadja 17 ('op de berg Sion is er redding voor de ontsnapt') herhaalt de belofte uit Joël 3,5 ('op de berg Sion en in Jeruzalem zal de redding zijn'). Het boek Joël eindigt met de garantie dat JHWH 'woont op de Sion' (Joël 4,21).

Gaan we één boek verder, naar de aan Obadja voorafgaande profetie van Amos, dan valt op dat deze profeet juist een tegengeluid laat horen. Na de mooie belofte aan het slot van het boek Joël zou bij de lezer wellicht het idee kunnen ontstaan dat het allemaal wel goed zit. Amos waarschuwt voor al te gemakzuchtige zelfgenoegzaamheid: 'Wee u, zorgelozen in Sion' (Amos 6,1). Israël en Juda moeten niet denken dat ze vanwege het verbond met JHWH boven alle kritiek verheven zijn. Meteen al aan het begin leert Amos hun wat dat betreft een gevoelig lesje. Eén voor één krijgen de buurvölker het oordeel aangezegd vanwege hun zonden: Damascus, Gaza, Tyrus, Edom, Ammon en Moab krijgen er allemaal flink van langs (Amos 1,2 - 2,3). Maar voordat Israël en Juda tevreden kunnen instemmen met die onheilsprofetieën, komen ze ook zelf aan de beurt (Amos 2,4-16). Aan het slot van het boek gebeurt er iets soortgelijks, wanneer Israël gelijkgesteld wordt met de Ethiopiërs, Filistijnen en Arameeërs (9,7-8). Toch eindigt het dan met een

heilsbelofte voor Israël, gepaard aan een oordeel over Edom:

Op die dag zal Ik de vervallen hut van David weer oprichten,
Ik zal haar scheuren dichten en wat daarvan is ingestort, overeind zetten;
Ik zal haar herbouwen als in de dagen van ouds, opdat zij beërven de rest van Edom en van al de volken over wie mijn naam is uitgeroepen,
luit het woord van JHWH, die dit doet.
Amos 9,11-12

Het is alsof Obadja inzet waar Amos stopte. Amos sprak van 'al de volken', en noemde daarvan alleen Edom bij name. Juist dat volk krijgt nu het oordeel meer specifiek aangezegd. Nadere beschouwing leert ons dat er nog meer overeenkomsten bestaan tussen de profetie van Obadja en het laatste hoofdstuk van het boek Amos.

Amos 9 beschrijft een angstaanjagend visioen van het dodelijke gericht van JHWH over zijn volk. In de verzen 2-4 gebeurt dat in de vorm van een vijf keer herhaald voegwoord 'al' (Hebreeuws 'im). Op dezelfde manier, met een vijfvoudige herhaling van dat voegwoord, beschrijft Obadja 4-5 de neergang van Edom. Net als in Obadja 4 begint dat in Amos 9,2 met het neerhalen van wie denkt hoog te kunnen stijgen: 'Al klommen zij op naar de hemel, Ik zal hen vandaar omlaag trekken.' Het hierboven geciteerde vers 11 uit Amos 9 begint met 'op die dag'. Al eerder werd gewezen op 'dag' als sleutelwoord in Obadja. In Obadja 11-15 gaat het om de dag van de verwoesting van Jeruzalem, een dag van leedvermaak voor Edom, uitlopend op de dag waarop Edom het lachen zal vergaan wanneer het zelf verwoest wordt. Die omkeer krijgt gestalte in Obadja 17-20, waarin beschreven

Het is alsof Obadja inzet waar Amos stopte

De profet Amos, twaalfde-eeuwse miniatuur, Bibliothèque Nationale, Parijs

wordt dat Israël Edom in bezit neemt. Zo wordt uitgewerkt wat eerder in Amos 9,12 beschreven was.

Deze parallellen tussen het boek Obadja en het slot van het daaraan voorafgaande boek Amos zijn te opvallend om toevallig te zijn. Na wat eerder duidelijk werd over de relatie met Jeremia 49, lijkt het niet al te gewaagd te veronderstellen dat de profetie van Obadja een bewerking is van een bestaande onheilstekst over Edom, en dat de manier waarop die is toegespitst, geïnspireerd is door het slothoofdstuk van Amos. Het laat zien wat ook op veel andere plaatsen in het Oude Testament is waar te nemen, dat profeten het niet alleen moeten hebben van goddelijke inspiratie via openbaring door visioenen, maar dat ze ook konden voortborduren op het werk van hun voorgangers. Daarbij zetten ze soms andere accenten of laten ze ook een tegengeluid horen.

Wat dat betreft, is het ook goed door te lezen. Na Obadja komt Jona. Dat is het verhaal over een profet die Nineve hetzelfde toewent als wat volgens Obadja Edom zou overkomen. Jona verheugde zich al over de uitvoering van het door hem aangekondigde vernietigende oordeel. Na de boodschap van Obadja lag dit in de lijn van de verwachting. Tot zijn grote frustratie moet Jona echter constateren dat JHWH in de eerste plaats toch genadig en barmhartig is. Voor de lezer van deze opeenvolgende profetische geschriften is dit allemaal misschien wel erg verwarrend: hoe zit het nu precies tussen JHWH, zijn volk en de andere volken? Er wordt geen eenduidig antwoord gegeven, en dat zou best wel eens de bedoeling kunnen zijn.

Zo kunnen we aan het slot van deze overwegingen over het boek

Obadja constateren dat het zowel vanuit literair als vanuit theologisch oogpunt de moeite loont deze tekst nauwgezet te bestuderen, en ook dat men dat het beste doet met aandacht voor de boeken waar het tussenin staat.

Literatuur

Uitgebreide Nederlandstalige commentaren:

– P. Schelling, *Obadja* (Verklaring van een bijbelgedeelte), Kampen 1989;

– C. van Leeuwen, *Obadja* (Prediking van het Oude Testament), Nijkerk 1993;

– J. Renkema, *Obadja* (Commentaar op het Oude Testament), Kampen 2000;

Voor de recente discussie over Obadja als onderdeel van de twaalf profeten:

– J. Nogalski, 'Not Just Another Nation. Obadiah's Placement in the Book of the Twelve', in: R. Albertz en anderen (redactie), *Perspectives on the Formation of the Book of the Twelve* (BZAW 433), Berlijn 2012, 89-107. ■